

Valta vaikuttaa vihreään talouteen

Kalle Santala, metsätalousinsinööri (YAMK), projektisuunnittelija, Tulevaisuuden biotalous, Lapin ammattikorkeakoulu

Reeta Sipola, agrologi (YAMK), projektipäällikkö, Tulevaisuuden biotalous, Lapin ammattikorkeakoulu

Asiasanat: vihreä talous, julkinen sektori, aluetalous, Pohjoiskalotti

Julkisilla hankinnoilla tarkoitetaan valtion, kuntien, kuntayhtymien ja muiden julkisen sektorin toimijoiden julkisilla varoilla oman organisaation ulkopuolelta tekemiä hankintoja. Julkisten hankintojen osuus Suomen bruttokansantuotteesta on noin viidennes, eli arviolta 35 miljardia euroa vuodessa. Kuntien tekemien hankintojen kohdentumisella on merkittävä asema alueellisessa elinkeinotoiminnassa ja työllisyydessä.

Julkisia hankintoja säännellään tarkasti kansallisen menettelysääntelyn kautta, joka puolestaan perustuu pääosin EU-sääntelyn sisältöihin. Sääntelyllä määrätään, kuinka julkisten hankintojen täytyy tapahtua. Työ- ja elinkeinoministeriö vastaa julkisten hankintojen sääntelystä Suomessa. Pääperiaatteet julkisten hankintojen toteutuksessa ovat avoimuus, syrjimättömyys ja tasapuolisuus. Tarkasta sääntelystä huolimatta ammattitaitoinen ostaja kykenee hankintamenettelyä toteuttaessaan huomioimaan hankinnan yhteiskunnalliset ja aluetaloudelliset vaikutukset.

Julkista sektoria vuoroin moititaan vapaaseen markkinakehitykseen puuttumisesta ja ajoittain taas huudetaan apuun kehittämään ja edistämään alueellista kasvua. Useat Suomen vertailumaat ovat Suomea edellä siinä, että julkisella sektorilla on aktiivisempi asema strategisten valintojen tekemisessä ja elinkeinotoimintaan vaikuttavissa päätöksissä. Talouden järkevä organisointi ja tapauskohtaisesti parhaiden vaihtoehtojen valinta edellyttää, että poliittisilla päättäjillä on riittävästi tietoa eri vaihtoehtojen kokonaisvaikutuksista ja tahtotila nähdä vaivaa aluetaloudellisesti viisaiden päätösten tekemiselle.

Kohti uutta normaalia

Talous on riippuvainen luonnonvarojen käytöstä. Biologiset ja mineraaliset luonnonvarat sekä energianlähteet luovat ympäristöraamit, joiden sisällä taloudellinen toiminta tapahtuu. Trendinä on, että uusiutumattomat luonnonvarat ehtyvät samalla kun niiden maailmanlaajuinen kysyntä kasvaa. Luonnonvarojen hyödyntämisestä johtuvat päästöt aiheuttavat paikallisia ja maailmanlaajuisia muutoksia ympäristön tilassa ja koko ihmiskuntaa uhkaavia ongelmia, kuten ilmastonmuutos ja vesien pilaantuminen.

Vihreällä taloudella tarkoitetaan taloudellisen hyvinvoinnin turvaamista samalla, kun taloudellisen toiminnan aiheuttamaa ympäristökuormitusta vähennetään. Suomen talouskasvusta huolimatta ympäristön kuormittaminen on viime vuosina osin jopa vähentynyt. Suomessa on osattu tehdä oikean suuntaisia valintoja, vaikka useilla mittareilla mitattuna ympäristöasioissa onkin vielä reilusti tehtävää.

Vihreässä taloudessa tavoitteena on systeeminen muutos, jossa koko yhteiskunta siirtyy hyvinvoinnin lisääntymiseen maapallon kantokyvyn rajoissa. Talouden toiminnan tulee perustua vähähiilisyyteen, luonnonvarojen kestävään hyödyntämiseen, energiatehokkuuteen ja sen tulee olla vastuullista ja oikeudenmukaista. Julkisen talouden ohjauskeinot ovat merkittävässä asemassa sekä tuotannon että kulutuksen kannustamisessa kohti kestävämpää yhteiskuntaa.

Vihreä talous aluetalouden edistäjänä

Julkisten hankintojen aluetaloudellisesta merkityksestä on Suomessakin tehty selvityksiä ja niillä on todettu olevan merkittäviä vaikutuksia alueiden taloudelliseen toimeliaisuuteen ja työllisyyteen. Hankintojen kerrannaisvaikutuksia tulisi tuoda nykyistä konkreettisemmin esiin ja huomioida vastuullisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi Lapin elintarvikeohjelmassa esitetyn laskelman mukaan Lapin omavaraisuusasteen nostaminen 30 prosenttiin ohjelmassa mainittujen elintarvikkeiden osalta vuoteen 2025 mennessä tulee tuottamaan elintarvikealalle maakuntaan 132 miljoonan euron lisätulot ja 1300 suoraa työpaikkaa.

Elintarvikkeiden ohella energiaomavaraisuudessa on kehittämispotentiaalia, jolla voi tulevaisuudessa olla merkittävä vaikutus aluetalouteen. Lapin hajautetun uusituvan energian ohjelmassa tätä potentiaalia on havainnollistettu hyötylaskelmilla, joissa energiaomavaraisten kylien pääoma ei poistu alueelta vaan jää paikallistasolle. Haja-asutusalueiden oma energiantuotanto aiemmin hyödyntämättömistä energiavaroista on hyvä esimerkki vihreän

talouden toimintamallista, joka vähentää ympäristön kuormittumista, luoden samalla alueelle elinkeinotoimintaa ja työllisyyttä. Taloudellisten etujen lisäksi uusiutuvaan energiaan perustuvat hajautetut ratkaisut hyödyttävät ympäristöä ja parantavat huoltovarmuutta. Vihreän talouden periaatteiden soveltaminen aluetaloudessa vaatii alueellisten erityispiirteiden tunnistamista ja hyödyntämistä ja siksi kuntatason päättäjät ovat merkittävässä asemassa vihreän talouden edistämisessä.

Vastuullisuuskysymysten huomioimisessa monet yritykset ovat tehneet välttämättömyydestä hyveen. Tiedostavat kuluttajat vaativat yrityksiltä läpinäkyvyyttä ja vastuullisuuden osoittamista. Maailmanlaajuinen kuluttajaboikotti voi uhata eettisesti kestäväntä toimintaa. Tällä hetkellä vastuullisuusraportointiin veloitetaan yli 500 työntekijän yrityksiä, joiden liikevaihto on yli neljä miljoonaa euroa. Läpinäkyvyyden vaatimus on kuitenkin megatrendi, joka ulottuu yhteiskunnassamme yhä uusille alueille. On oletettavaa, että raportointivaatimus asetetaan jatkossa myös julkisen sektorin toiminnalle, joka kokoluokaltaan monissa kunnissa ylittää suuren yrityksen mittaluokkaan.

Lapin kunnat ovat kiinnostuneita vihreän talouden tuomista mahdollisuuksista elinvoimaisuuden turvaajana. (Kuva: Pirjo Santala)

Tietoa päätöksenteon tueksi

Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa on huomattu vihreän talouden mahdollisuudet maiden pohjoisosien elinvoimaisuuden turvaamisessa. Pohjoiskalotin harva asutus, yritysten vähyys, maantieteelliset rajoitteet ja esimerkkien puute vihreän talouden hyödyistä hidastavat vihreän talouden leviämistä kaikissa alueen maissa. Haluttomuus investointeihin ja innovatiivisiin yrityskokeiluihin voi johtua luottamuksen puutteesta maaseudun kehittämismahdollisuuksiin. Pohjoismaiden vahvuuksia vihreän talouden edistämiseksi ovat laajat uusiutuvat luonnonvarat ja monipuolinen osaaminen niiden hyödyntämiseksi. Vahvuuksien tehokkaampi hyödyntäminen mahdollistaa siirtymisen kestävämpään, vähähiiliseen, resurssitehokkaaseen ja kilpailukykyiseen vihreään talouteen ja uusien arvoketjujen rakentamiseen.

Julkisen sektorin virkamiehet ja heidän toimintaansa ohjaavat poliittiset päättäjät tarvitsevat enemmän ja objektiivisempaa tietoa ja osaamista vihreän talouden mahdollisuuksista. Tieto resurssitehokkuudesta, ympäristöystävällisyydestä ja kiertotalouden eri osa-alueista tukee vastuullista päätöksentekoa. Green Rural Economy GRUDE -hankkeen tavoitteena on tiedonvälityksen keinoin parantaa vihreän talouden toimintaedellytyksiä harvaan asutuilla alueilla sekä luoda vihreästä kasvusta vakiintunut toimintamalli. Hankkeen toimenpiteitä ovat muun muassa alueellinen tiedottaminen, työpajat, viherinnovaatioleirien järjestäminen ja kansainvälisen verkostoyhteistyön kehittäminen.

Viime vuoden lopulla käynnistyneen Interreg Nord -ohjelmasta rahoitettavan hankkeen päätoteuttaja on Lapin ammattikorkeakoulu. Osatoteuttajina ovat Luonnonvarakeskus Suomesta, alueellinen kehittämissyhtiö Strukturum i Jokkmokk Ruotsista ja tutkimus- ja kehittämissinstituutti SINTEF Nord Norjasta. Tiedonvälityshankkeen kohderyhmänä ovat erityisesti hankealueen julkisen sektorin edustajat, yritykset ja oppilaitokset mutta myös kolmannen sektorin toimijat ja kansalaiset.

Lähteet:

Pyykkönen, J. 2016. Vaikuttavuuden hankinta – Käsikirja julkiselle sektorille. Sitran selvityksiä 115. 9 / 2016. <https://media.sitra.fi/2017/02/27175254/Selvityksia115-2.pdf>

Hämäläinen, T. 2017. Mikä on julkisen sektorin tehtävä? - Suomessa talouskeskustelu laahaa muita maita jäljessä. Talouselämä. <https://www.talouselama.fi/uutiset/mika-on-julkisen-sektorin-tehtava-suomessa-talouskeskustelu-laahaa-muita-maita-jaljessa/f0bd3f29-84ea-3e3d-a131-bf4dff2f76ee> Viitattu 8.1.2020.

Antikainen, R., Lähtinen, K., Leppänen, M. & Furman, E. 2013. Vihreä talous suomalaisessa yhteiskunnassa. Ympäristöministeriön raporteja 1/2013. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/41446/YMra1_2013_Vihrea_talous_suomalaisessa_yhteiskunnassa.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Häyrynen, T., Kuha, R. & Asiala, J. 2017. Lapin elintarvikeohjelma - Toimenpiteet ja tavoiteasettelu vuoteen 2025 elintarvikealan kehittämiseksi Lapissa. Lapin liitto. <https://issuu.com/lapinliitto/docs/elintarvikeohjelmaa4>

Asiala, J., Alakunnas, T. & Häyrynen, T. 2017. Lapin hajautetun uusiutuvan energian ohjelma – Kohti energiaomavaraista maaseutua. Lapin liitto. <https://issuu.com/lapinliitto/docs/lapinenergiaohjelma>

Berndson, T. 2018. Vastuullisuus nivottava osaksi arkea. Kuntatyönantaja 3/2018. <https://www.kuntatyönantajalehti.fi/2018/3/vastuullisuus-nivottava-osaksi-arkea> Viitattu 10.1.2020.